

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Elina Alexandersson

Borde du gifta dig med mig älskling?

Samlevnadsformens betydelse för arvsrätt och
faderskapsfastställelse

LAGF03 Rättsvetenskaplig uppsats

Uppsats på juristprogrammet
15 högskolepoäng

Handledare: Elsa Trolle Önnerfors

Termin: VT 2014

Innehåll

SUMMARY	1
SAMMANFATTNING	2
FÖRKORTNINGAR	3
1 INLEDNING	4
1.1 Inledande kommentar	4
1.2 Syfte och frågeställningar	4
1.3 Avgränsningar och terminologi	4
1.4 Metod, teori och material	5
1.5 Forskningsläge	6
1.6 Disposition	7
2 SAMLEVNADSFORMERNA – EN HISTORISK BAKGRUND	8
2.1 Äktenskapet	8
2.2 Samboskapet	9
3 ARVSRÄTT	11
3.1 Arvsrättens utveckling	11
3.2 Makars arvsrätt	12
3.2.1 Historik	12
3.2.2 Gällande rätt	13
3.3 Sambors arvsrätt	13
3.3.1 Historik	13
3.3.2 Gällande rätt	16
3.4 Är lagstiftningen adekvat?	17
4 FADERSKAPSFASTSTÄLLELSE	21
4.1 Historik	21
4.2 Gällande rätt	23
4.2.1 Makar	23
4.2.2 Sambor	24
4.2.3 Problematik	25

4.3	Är lagstiftningen adekvat?	25
5	AVSLUTANDE KOMMENTARER	29
5.1	Samlevnadsformens betydelse	29
5.2	Arvsrätt	30
5.3	Faderskapsfastställelse	31
	KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	33

Summary

Cohabitation forms have great significance concerning the type of protection provided for couples. Cohabitees lack, unlike spouses, the right to inherit each other by law. Furthermore, the determination of paternity differs substantially. This paper investigates why this is the case, how the differences are justified and whether the legislation, from cohabitees' perspective, requires modification.

The church has had a significant influence on the legal configuration. Cohabitation outside marriage was long considered to be reprehensible, which is why such relations were not considered worthy of protection. The sprawl of cohabitees and secularization of the society meant that the cohabitation form became more accepted in Swedish society, resulting in a protective legislation. However, protection is offered only if it is unavoidable. From the legislator's point of view, cohabitees make a deliberate decision to stand outside the protection offered. Therefore, the legislator is not interested in providing the same protection for cohabitees as for spouses.

The justifications underlying the current laws can be perceived as highly inadequate as they are not compatible with current society. Generally cohabitees and spouses are considered to be living in comparable forms of cohabitation, it can therefore be argued that the regulations should correspond. This paper proposes multiple ways to provide more equal protection for cohabitees. For example, a direct inheritance right for cohabitees may be introduced, or their children may be given the right to secondary succession. Additionally, during paternity determination, both cohabitees and spouses could be subject to a paternity confirmation without a subsequent investigation.

Sammanfattning

Samlevnadsformen har stor betydelse för vilket skydd ett par åtnjuter. Sambor saknar till skillnad från makar arvsrätt efter varandra. Även vid fastställande av faderskap föreligger betydande skillnader. I denna framställning har utretts varför så är fallet, hur dessa skillnader motiveras och om lagstiftningen utifrån sambors perspektiv är i förändringsbehov.

Kyrkan har haft betydande inflytande över familjerättens utformning. Samlevnad utanför äktenskapet betraktades på grund härav länge som förkastligt, varför sådana förbindelser inte ansågs skyddsvärda. Samboskapets utbredning och samhällets sekularisering kom att innebära att samlevnadsformen blev mer accepterad i samhället, vilket resulterade i en skyddsreglering. Än idag anses inte samboskapet ha samma skyddsvärde som äktenskapet, då skydd endast erbjuds om det är nödvändigt och ofrånkomligt. Lagstiftaren framhåller att sambor gjort ett medvetet val att stå utanför det skydd som erbjuds.

Motiveringarna som ligger till grund för gällande rätt kan dock upplevas som bristfälliga då de inte korresponderar med dagens samhälle. Generellt upplevs sambo- och äktenskap som två likvärdiga samlevnadsformer, varför det kan argumenteras för att även regleringarna bör motsvara varandra. Denna uppsats föreslår olika alternativ för att tillhandahålla ett mer likvärdigt skydd för sambor. Exempelvis finns möjlighet att införa en direkt arvsrätt för sambor eller ge deras barn rätt till efterarv. Gällande faderskapsfastställelse skulle ett alternativ vara att både sambor och gifta bekräftar faderskapet, men utan att en efterföljande faderskapsutredning genomförs.

Förkortningar

Bet.	Betänkande
FB	Föräldrabalk (1949:381)
Prop.	Proposition
SamboL	Sambolag (2003:376)
SOU	Statens offentliga utredningar
ÄB	Ärvdabalk (1958:637)
ÄktB	Äktenskapsbalk (1987:230)

1 Inledning

1.1 Inledande kommentar

Samboskapet är idag en etablerad samlevnadsform som generellt upplevs som likvärdigt med äktenskapet. Nuvarande SamboL erbjuder det mest omfattande skyddet någonsin, men trots detta råder stora juridiska skillnader mellan sambo- och äktenskapslagstiftningen. Regelverken skiljer sig exempelvis åt vid bestämmelser om arvsrätt, ekonomi under samlevnaden och föräldraskap. Samlevnadsformerna är således inte jämställda i lagstiftningssammanhang trots att det i vardagliga sammanhang inte går att avgöra huruvida ett par är gifta eller sambor. Dessa skillnader har väckt mitt intresse, då jag frågar mig varför lagstiftaren ser så olika på något som vardagligt upplevs som likvärdigt.

1.2 Syfte och frågeställningar

Syftet med denna uppsats är att utreda varför det finns juridiska skillnader mellan samlevnadsformerna samboende och äktenskap vad gäller arv och faderskapsfastställelse, samt om lagstiftningen är i behov av förändring med hänsyn till sambors skyddsbehov. I uppsatsen kommer således granskas hur dessa skillnader motiveras för att kunna avgöra huruvida en förändring är ändamålsenlig.

1.3 Avgränsningar och terminologi

Framställningen kommer inriktas på de juridiska skillnader som rör sambo- och äktenskapet. Jag vill belysa att regleringarna innehåller skillnader inom olika områden, varför både arvsrätt och faderskapsfastställelse kommer behandlas. Sambors frånvaro av arvsrätt har länge intresserat mig, varför jag

valt att behandla detta ämne. Nära förknippat med arvsrätten är föräldraskapet, då förekomsten av barn kan komma att påverka efterlevande sambo eller makes arvsrätt. På grund härav blir det även intressant att titta på hur faderskapet fastställs för barn födda av gifta respektive sammanboende föräldrar. Av utrymmesskäl kan jag inte beröra andra befintliga skillnader.

Ingen åtskillnad görs mellan hetero- och homosexuell samlevnad, då SamboL och ÄktB sedan 2003 respektive 2009 omfattar homosexuella par.¹ Av biologiskt förklarliga skäl kommer emellertid presentationen av faderskap bli bunden till heterosexuella förhållanden. Fastställande av föräldraskap i homosexuella förhållanden är en intressant fråga, men faller utanför syftet.

Av utrymmesskäl kommer vidare inte faderskapsfastställelse genom dom eller hävande av presumerat faderskap behandlas. För syftet är det endast relevant att utreda varför det föreligger skillnader vid fastställandet och inte vilka möjligheter som finns att ändra dessa resultat.

I lagtext förekommer sedan 1976 inte begrepp så som ”barn födda utom äktenskapet”, utan dessa kallas numera ”barn födda av ogift mor”.² Jag har ändå använt mig av termer som ”utomäktenskapliga barn” och ”barn inom äktenskapet” för att tydligt belysa när barn födda av gifta respektive ogifta föräldrar behandlas.

1.4 Metod, teori och material

Jag har i denna framställning huvudsakligen använt mig av rättsdogmatisk metod. Lagstiftning, lagförarbeten och juridisk litteratur har därför studerats. Praxis har inte varit relevant för syfte och frågeställningar, varför rättsfall

¹ Eriksson 2014, s. 11ff.

² Saldeen 2004, s. 143.

huvudsakligen lämnats därhän. Även rättshistorisk metod har använts för att klarlägga den historiska bakgrunden och utvecklingen. Detta har varit värdefullt för att besvara varför juridiska skillnader existerar och givit en möjlighet att bedöma hur eventuella lösningar av frågorna kan ta form i framtiden.

Statistik har lyfts fram för att belysa samboskapets utbredning och resultatet därav. Även myndighetshandböcker och föreskrifter har behandlats, då jag gjort bedömningen att dessa utgör ett värdefullt komplement till övriga källor. I brist på tryckt material har även en radiointervju med historikern Margareta Matović använts.

Ett rättsutvecklingsperspektiv har använts vid behandlingen av materialet, då det varit av betydelse att veta hur rätten utvecklats genom tiden och kan komma att utvecklas i framtiden. Även ett kritiskt perspektiv har tillämpats för att bedöma utformningen av gällande rätt. Lagstiftningens ändamålsenlighet har bedömts utifrån sambors perspektiv, och således om lagstiftningen ger ett tillfredställande skydd för sambor.

1.5 Forskningsläge

Litteratur om varför juridiska skillnader föreligger mellan sambo- och äktenskap vid fastställande av faderskap och arvsrätt är bristfällig. Den litteratur som finns på området erbjuder främst beskrivning och analys av gällande rätt, men inte av skillnaderna. Svar för varför dessa skillnader föreligger och hur de motiveras har därför främst sökts i lagförarbeten, men även rättshistorisk litteratur har varit behjälplig.

1.6 Disposition

Utredningen är indelad i fyra delar. Först kommer en historisk bakgrund för sambo- och äktenskap presenteras. Därefter följer en redogörelse och granskning av sambor och giftas arvsrätt, respektive hur faderskapsfastställelsen behandlas i de två olika samlevnadsformerna. Uppsatsen avslutas med en kommentar, där jag lyfter fram och belyser viktig argumentation och värdefulla synpunkter.

2 Samlevnadsformerna – en historisk bakgrund

2.1 Äktenskapet

Äktenskapet var från början ett institut skilt från det kyrkliga och ingicks genom avtal, men den kristna kyrkans etablerande öppnade senare möjligheten att även ingå äktenskap under kyrkans försorg.³ 1734 års lag kom att innebära att kyrklig vigsel blev en nödvändighet för äktenskapets giltighet, vilket medförde att kyrkan fick stort inflytande över moralbildningen i landet. Utomäktenskapligt samlag ansågs förkastligt varför även utomäktenskapliga barn betraktades som klandervärda. Det förekom dock naturligtvis att barn föddes utanför äktenskapet. Om föräldrarna var trolovade kunde deras förhållande erhålla status som äktenskap och de rättsverkningar detta innebar. I vissa fall kunde även sexuellt umgänge utan trolovning erhålla vissa rättsverkningar. Dessa så kallade ”ofullkomnade äktenskap” skulle kunna ses som föregångaren till dagens samboskap om föräldrarna samlevde.⁴ Detta tros ha varit fallet då par inte ingått äktenskap p.g.a. ovilja eller om äktenskap inte kunde ingås då någon av parterna tillhörde ett annat trossamfund.⁵

Kyrkans makt avtog under de kommande århundrandena, vilket även avspeglades på äktenskapet. Under senare delen av 1800-talet blev borgerlig vigsel möjlig för de som saknade möjlighet att gifta sig kyrkligt, exempelvis p.g.a. trostillhörighet. Det var dock först i och med 1908 års lag om äktenskaps ingående som individerna fick frihet att själva avgöra huruvida de ville ha en kyrklig eller borgerlig vigsel.⁶

³ Korpiola 2004, s. 2ff.; Melby 2006, s. 27 samt 32.; Inger 2011, s. 23.

⁴ Sörgjerd 2011a, s. 186-190.

⁵ Sörgjerd 2011b, s. 64f.

⁶ LB I, s. 279f.; Sörgjerd 2011a, s. 191.

Trots kyrkans minskade inflytande ansågs äktenskapet ändå vara den enda legitima samlevnadsformen och fördömandet av andra förbindelser kom exempelvis till uttryck genom att oäkta barn tilldelats sämre rättsställning än äkta.⁷ På 1930-talet förändrades dock synen på sexualiteten, då denna inte längre enbart sågs som ett medel för reproduktion. Sexualiteten kom istället att ses som ett privat och inte ett samhälleligt intresse, varför utomäktenskapliga sexuella förbindelser successivt kom att bli mer accepterade.⁸ I 1936 års sexualrapport uttrycktes att det skulle göras åtskillnad mellan långvariga förhållanden och tillfälliga sexuella förbindelser. Längre förhållanden skulle inte betraktas som klandervärda medan korta, tillfälliga förbindelser även i fortsättningen skulle förkastas.⁹ Troligtvis lade denna accepterande syn på längre förbindelse utanför äktenskap grunden för samboskapets utbredning i samhället under 1900-talet.¹⁰

2.2 Samboskapet

Samboskap har troligtvis existerat i alla kulturer, om än i skiftande utsträckning.¹¹ Det moderna samboskapet är dock relativt nytt, då det under mitten av 1800-talet växte fram som fenomen i Stockholm. Barn födda utanför äktenskapet ökade då drastiskt i staden och uppgick till ca 40 procent.¹² 2013 var denna siffra ca 65 procent.¹³ Denna ökning var ett resultat av att människor i Stockholm under senare delen av 1800-talet levde tillsammans utan att ha ingått äktenskap, trots att detta var emot både lagstiftning och kyrkans uppfattning. Dessa förhållanden kom att kallas för Stockholmsäktenskap, vilket motsvarar dagens samboförhållanden. Människor från hela landet sökte sig till staden för arbete, vilket gjorde det svårt för prästerna att behålla en social kontroll över invånarna. Många var

⁷ LB III, s. 45.

⁸ Sörgjerd 2011a, s. 195f.

⁹ SOU 1936:59, s. 76f.

¹⁰ Sörgjerd 2011a, s. 196.

¹¹ SOU 1978:55, s. 33.

¹² Matović 1984, s. 142f.

¹³ Socialstyrelsen 2014, s. 16.

fattiga och arbetslösa och det var främst dessa människor som kom att leva i Stockholmsäktenskap, då de inte hade råd att ingå äktenskap. Samboskapet torde således varit en klassfråga under 1800-talet.¹⁴

En annan faktor som påverkade samlevnadens utformning var lagstiftningen. I 1734 års lag stadgades att en make blev makans målsman vid vigseln, vilket var en bidragande faktor till att en ovilja att ingå äktenskap förelåg från kvinnors sida. Kvinnor som själva tjänade sitt levebröd hade ingen målsman, men om äktenskap ingicks ställdes kvinnan under makens målsmanskap. Detta var ett incitament för dessa kvinnor att inte ingå äktenskap.¹⁵

I dagens samhälle är samboskapet en accepterad samlevnadsform och det beräknas att ca en tredjedel av Sveriges samlevande par lever i samboskap. Detta innebär att denna typ av samlevnad ökat kraftigt de senaste årtiondena, då statistik visar att endast 6-7 procent av samlevande par 1969 levde i samboskap och ca 15 procent 1980.¹⁶

Som ett resultat av acceptansen fick Sverige sin första sambolag 1973. Denna innebar en möjlighet att överta den gemensamma bostaden vid separation efter en behovsprövning.¹⁷ 1987 ersattes lagen av en mer omfattande lag som även berättigade till delning av det vi idag kallar samboegendom.¹⁸ Gällande sambolag trädde i kraft 2003 och är den första sambolag som är tillämplig för både homosexuella och heterosexuella sambor.¹⁹

¹⁴ Radiointervju med Margareta Matović.

¹⁵ Radiointervju med Margareta Matović.

¹⁶ Agell och Brattström 2011, s. 18.

¹⁷ Lag (1973:651) om ogifta samboendes gemensamma bostad.

¹⁸ Lag (1987:232) om sambors gemensamma hem.

¹⁹ Agell och Brattström 2011, s. 246f.

3 Arvsrätt

3.1 Arvsrättens utveckling

Arvsrätten har visat sig vara långsamt föränderlig. Sverige har endast haft fyra ärvdabalkar som gällt nationellt, varav den senaste kom 1958.²⁰ Grunden för denna balk lades dock ca trettio år tidigare i och med 1928 års arvslag, 1930 års testamentslag och 1933 års boutredningslag.²¹

Sverige var länge ett jordbrukssamhälle. Detta har påverkat arvsrättens utformning i stor utsträckning, då det i ett sådant samhälle var viktigt att behålla egendomen inom släkten. Arvsrätten var därför tidigare synnerligen släktvänlig. Under 1800-talet genomgick det svenska samhället stora förändringar p.g.a. industrialiseringens framfart och den urbanisering som denna gav upphov till. Även det faktum att kyrkans inflytande minskade bidrog till det förändrade samhället.²²

I början av 1900-talet konstaterades att släktskap inte var ensam grund för arvsrätt, utan att även en social samhörighet var en arvsberättigande grund. Exempelvis poängterades att en gemenskap i levnadsförhållandena vanligtvis torde innebära en presumtion för den avlidnes vilja att efterlevande skulle ärva kvarlåtenskapen.²³ På 1920-talet framhölls att arvsrätten inte enbart grundas på släktskap, utan även att en social och ekonomisk samhörighet bör föreligga för att en arvsrätt ska vara motiverad. Rätten att ta arv inskränktes följaktligen till den släktkrets där en social och ekonomisk samhörighet vanligtvis förelåg. Lagberedningen poängterade att släkten inte längre hade samma betydelse som denna haft under tidigare

²⁰ Trolle Önnerfors 2013, s. 170.

²¹ Singer 2013, s. 121.

²² Trolle Önnerfors 2013, s. 172 samt 182.

²³ LB III, s. 124.

arvsrätts utformning. Utvecklingen hade istället inneburit att familjen och den enskildes betydelse betonats i 1920-talets Sverige.²⁴

3.2 Makars arvsrätt

3.2.1 Historik

Makars arvsrätt infördes 1920²⁵ för de fall den avlidne maken inte hade några bröstarvingar. Införandet motiverades främst av att arvsrätt för makar redan introducerats i flertalet andra stater och att ett införande korresponderade väl med den syn som rådde på lagstiftningen, då inbördes testamente ofta förekom mellan makar. Hade den avlidne maken föräldrar, syskon eller syskonbarn i livet, d.v.s. någon i andra arvsklassen, tillföll hälften av arvet dessa och hälften efterlevande make. Saknades någon i andra arvsklassen tillföll hela arvet efterlevande make. I 1928 års arvslag omarbetades denna arvsrätt. Om bröstarvinge fanns tillföll arvet denna, men om sådan saknades tillföll hela arvet maken. Vid efterlevande makes frånfälle skulle detta arv dock tillfalla den först avlidnes arvingar i andra arvsklassen. Det förelåg således en rätt till efterarv. Efterlevande makes ställning förbättrades först i slutet av 1980-talet i och med införandet av ÄktB, då arvsrätt erhöles före gemensamma barn.²⁶ Detta motiverades av att makar ofta drabbades hårt av det faktum att bröstarvingar ärvde före efterlevande make då makarnas egendom splittrades upp. Vidare hade skälen för bröstarvingars rätt att ta del av arv först förfallit, då dessa kunde försörja sig själva och det därför inte längre var nödvändigt att skydda deras ekonomiska situation. En efterlevande makes anspråk på arv ansågs således väga tyngre.²⁷

²⁴ SOU 1925:43, s. 106f.; Prop. 1928:17, s. 30.

²⁵ Giftermålsbalk (1920:405).

²⁶ Prop. 1920:15, s. 154.; Prop. 1986/87:1, s. 81f.; Brattström och Singer 2011, s. 22ff.

²⁷ Prop. 1986/87:1, s. 82.

3.2.2 Gällande rätt

Makars arvsrätt regleras i 3 kap ÄB. Gällande rätt stadgar att kvarlåtenskapen ska tillfalla efterlevande make vid den andres bortgång. En direkt arvsrätt föreligger således. Denna rätt till arv kan komma att påverkas av om den avlidne har barn sedan tidigare förhållande, då särkullbarn har en lagstadgad rätt att få ut sin laglott direkt vid förälderns frånfälle. Makarnas gemensamma barn har dock ingen rätt att få ut sitt arv förrän båda makarna avlidit, varför dessa barns arvsrätt inte påverkar efterlevande makes rätt att ta arv.²⁸

Makar har även en möjlighet att testamentera egendomen till annan, men den efterlevande maken är då garanterad att få ut minst fyra prisbasbelopp²⁹ ur kvarlåtenskapen. Således kan efterlevande make vara säker på att åtminstone fyra prisbasbelopp kommer stanna i dennes ägo.³⁰

3.3 Sambors arvsrätt

3.3.1 Historik

I förarbeten från 1900-talet återfinns tankar om att samboskapet ska anses underlägset äktenskapet. Det har exempelvis uttryckts att det är eftersträvansvärt att låta äktenskapet vara den vanliga och naturliga samlevnadsformen. Lagutskottet har dock poängterat att samboskapet kommer fortsätta existera i samhället, vilket även kräver lagstiftarens hänsynstagande.³¹

Under senare delen av 1900-talet konstaterades att efterlevande makes intressen av b.la. den avlidnes kvarlåtenskap och förmåner vid eventuell

²⁸ 3 kap. 1 § ÄB.

²⁹ Ett prisbasbelopp är 44.400 kr år 2014.

³⁰ 3 kap. 1 § 2 st. ÄB.

³¹ Bet. 1973:LU20, s. 46f.; Bet. 1986/87:LU18, s. 45.

bodelning var särskilt skyddsvärda. I och med detta konstaterande ansågs det även nödvändigt att undersöka om likvärdigt skydd skulle tillfalla efterlevande sambo. Omfattningen och betydelsen av arvsrätt för sambor uppfattades dock inte vara densamma som för gifta, då samboskap som upplöstes genom dödsfall torde vara ovanliga, medan majoriteten av äktenskap upplöstes genom en makes död. Det konstaterades även att en generell arvsrätt för sambor inte var önskvärd med beaktande av de uppskattningar som gjorts kring samboförhållandens längd och hållbarhet.³²

Det uttrycktes dock en medvetenhet om att det vid långvariga samborelationer kunde finnas ett legitimt anspråk på arvsrätt, men då sådana fall uppskattades vara ovanliga motiverade detta ingen generell arvsrätt. Möjligheten för sambor att testamentera sin egendom till varandra ansågs således vara en tillräcklig och lämplig ordning.³³ Vidare framhölls att par som lever i samboförhållanden gjort ett medvetet val av samlevnadsform och tagit ett beslut att stå utanför det skydd som erbjuds makar. Det borde således åligga samborna själva att avtala om vad som ska gälla dem emellan. Sådana avtal förekom emellertid sällan i praktiken då parterna inte kände till att det fanns behov härav. Reglerna som erbjöds var således bristfälliga, varför en ny samboreglering ansågs behövlig. Denna lagstiftning skulle dock endast reglera sådant som i praktiken var nödvändigt och ofrånkomligt. Övriga mellanhavanden var inte önsvärda att reglera, då dessa spörsmål kunde regleras genom exempelvis avtal och testamente. Sambor ansågs således ha möjlighet att tillskapa sig ett nästintill lika heltäckande skydd som tillkom gifta genom lag.³⁴

Trots att direkt arvsrätt inte ansågs behövlig uppmärksammades ett behov av ett minimiskydd som gav efterlevande sambo möjlighet att skydda den mest nödvändiga egendomen som anskaffats för gemensamt bruk. Då skyddet skulle omfatta alla samboförhållanden oavsett längd ansågs det inte

³² SOU 1978:55, s. 127ff.; SOU 1981:85, s. 205; Prop. 1986/87:1, s. 109.

³³ SOU 1981:85, s. 205f.

³⁴ Prop. 1986/87:1, s. 99 samt 109f.

önskvärt med ett alltför långtgående skydd. Två prisbasbelopp bedömdes därför vara en rimlig skyddsnivå.³⁵

I förarbetena till 2003 års sambolag underströks att lagens huvudsakliga syfte var att ge ett minimiskydd vid upplösning av samboskapet. Behovet härav motiverades av att sambor i praktiken får gemensamma ekonomiska intressen i hemmet och att övrig civilrättslig lagstiftning var otillräcklig för ändamålet. Det framhölls vidare att sambors okunskap om nödvändigheten att reglera de ekonomiska aspekterna av förhållandet motiverade att ett minimiskydd garanterades av lagstiftningen.³⁶

Vid utformandet av denna nya sambolag framhölls att det p.g.a. det ökande antalet sambor var av intresse att utreda om en mer omfattande reglering var behövlig och lämplig. Det ansågs inte önskvärt att den nya samboregleringen skulle innehålla regler som garanterade sambor skydd av äktenskapsliknande rang, då samboreglering vinner tillämpning utan någon viljeförklaring. Inte heller skulle regleringen utformas så att par riskerade att förlora på att ingå äktenskap. Ambitionen var således att det juridiska skydd som erbjuds äktenskapet skulle vara överstående samboskapets skydd, utan att individernas fundamentala intressen och behov p.g.a. deras val av samlevnadsform åsidosattes. Reglerna inriktades därför, liksom tidigare, på de ekonomiska problem som kan uppkomma, samt de situationer där skyddsbehov förelåg. För de situationer där skydd var nödvändigt skulle detta i största möjliga mån likväl överensstämma med de regler som gäller för äktenskap.³⁷

Som framkommit ovan har inte arvsrätt ansetts nödvändig och civilutskottet ställde sig åter negativ till ett införande av arvsrätt för sambor med motiveringen att det inte är önskvärt att samboskapet tilldelas så omfattande skyddsregler att skyddet blir av samma karaktär som för äktenskapet. Vidare

³⁵ Prop. 1986/87:1, s. 109f.

³⁶ Prop. 2002/03:80, s. 25.

³⁷ Bet. 1986/87:LU18, s. 48f.; Bet. 1997/98:LU10, s. 7f.; Bet. 2000/01:LU13, s. 6f.; SOU 1999:104, s. 174f.; Prop. 2002/03:80, s. 25.

framhölls det som opassande att efterlevande sambo skulle få möjlighet att erhålla arvsrätt genom en domstolsprocess. Möjligheten att upprätta testamente ansågs därför fortfarande vara en tilfredställande lösning för detta ändamål.³⁸

3.3.2 Gällande rätt

Sambor har inte tillerkänts någon legal arvsrätt, men har möjlighet att upprätta testamente till förmån för varandra.³⁹ Precis som för makar påverkas rätten att ärva av om den avlidne har barn eller inte. För sambors arvsrätt är det dock inte avgörande huruvida barnen är gemensamma eller särkullbarn, då båda har rätt att få ut sin laglott omedelbart efter förälderns bortgång.⁴⁰ Är barnen myndiga har dessa möjlighet att avsäga sig arvet.⁴¹ Denna möjlighet saknas om barnen är underåriga. Efterlevande sambo, alternativt särkullbarnets andra förälder, är i egenskap av barnets förmyndare skyldiga att begära jämkning av eventuellt testamente då en förmyndare inte får avstå arv för barnets räkning.⁴²

Det enda lagstadgade skydd efterlevande sambo åtnjuter vid partnerns frånfälle är att vid en bodelning åtminstone erhålla två prisbasbelopp av samboegendomen efter avdrag för eventuella skulder, innan resterande egendom går till den avlidnes arvsberättigade. Finns inte samboegendom till detta värde får sambon endast egendom till det värde som befintlig samboegendom har.⁴³

Även egendom som ingår i bodelningen skiljer sig väsentligt åt mellan sambor och gifta. Vid äktenskap är som huvudregel all egendom giftorättsgods och ska således ingå i bodelningen.⁴⁴ Vid samboskap är det

³⁸ Bet. 2008/09:CU15, s. 7f.; Bet. 2010/11:CU18, s. 51f.; Bet. 2011/12:CU16, s. 54f.

³⁹ 9 kap. 1 § ÄB.

⁴⁰ Brattström och Singer 2011, s. 112f.; 7 kap. 1 § ÄB.

⁴¹ 17 kap. 2 § ÄB.

⁴² 15 kap. 6 § FB.

⁴³ 18 § 2 st. SamboL.

⁴⁴ 7 kap. 1 § och 10 kap. 1 § ÄktB.

endast samboegendom, d.v.s. bostad och bohag som anskaffats för gemensamt bruk, som ingår. Resultatet härav blir att det blir en mindre egendoms massa som ingår i sambors bodelning.⁴⁵ Det är således tydligt att makar har ett avsevärt mer omfattande skydd vid en partners frånfälle än vad sambor har.

3.4 Är lagstiftningen adekvat?

Sambors arvsrätt är en högst aktuell fråga då en sådan nyligen införts i Norge, Finland och Danmark. I Sverige lyser likväl denna arvsrätt fortfarande med sin frånvaro, vilket kan ge upphov till betydande ekonomiska problem för efterlevande sambo.⁴⁶

Denna problematik uppmärksammas med jämna mellanrum i den politiska debatten.⁴⁷ Ett uppmärksammat fall som belyser brister i gällande rätt är Stieg Larsson-fallet. Stieg Larsson och Eva Gabrielsson levde som sambor i ca 30 år innan Larsson oväntat avled. Innan dödsfallet hade Larsson signerat ett kontrakt med Nordstedts om att de skulle utge hans Millennium-triologi, samt upprätta ett bolag med tillhörande aktieägaravtal som b.l.a. skulle reglera vad som skulle hända om någon dog. Då Larsson och Gabrielsson utöver triologin inte hade något av större värde ansåg de att testamente var överflödigt. Vid dödsfallet visade det sig dock att något bolag och aktieägaravtal inte upprättats, varför sambornas mellanhavanden inte reglerats. Gabrielsson vände sig då till domstol i tron att denna, efter en rimlighetsbedömning, skulle tillerkänna henne arvsrätt efter sambon. En sådan ordning existerar emellertid inte, då den som ovan framhållits ansetts olämplig. Konsekvenserna härav blev att Gabrielsson inte ärvde Larssons

⁴⁵ 3 § och 8 § SamboL.

⁴⁶ Brattström 2013, s. 126.

⁴⁷ Se exempelvis motionerna 2005/06:L244, 2006/07:C218, 2008/09:C289, 2011/12:C203, 2011/12:C330 m.fl.

kvarlåtenskap och således inte heller förvaltningen av författarskapet som idag är värt miljarder.⁴⁸

Fallet visar att konsekvenserna för efterlevande sambo, förutom att vara ekonomiskt påfrestande, ter sig rent av orimliga vid långa samboförhållanden. En sådan bedömning aktualiserar frågor om vilka förhållanden som ska anses långvariga och stabila, vilket resulterar i att en skönsmässig bedömning måste göras. En lagfäst tidsgräns innebär emellertid att ett sådant skönsmässigt moment kringgås. Då lagstiftaren poängterat att det är olämpligt med en generell arvsrätt för sambor p.g.a. hög separationsfrekvens och förhållandenas längd, hade en bestämd tidpunkt då arvsrätt tillfaller sambor inneburit att skyddet endast tillkommit stabila relationer. Exempelvis skulle arvsrätt jämbördig med den arvsrätt som tillkommer makar kunna tillfalla sambor efter en samlevnad om fem, sju eller tio år från den dag paret folkbokförde sig på samma adress.

En liknande lösning har använts i Norge då viss arvsrätt tillkommer sambor om de bott tillsammans i minst fem år eller om de har gemensamma barn. Arvslotten är dock mindre än den som erhållits om paret varit gifta.⁴⁹ För det fall en lösning som ovan presenteras anses lämplig bör den arvsrätt som erhålls efter tidsgränsen i min mening vara densamma som tillkommer makar.

Det är min åsikt att det skrala skydd som sambor åtnjuter vid partners fränfalle är bristfälligt och olämpligt med hänsyn till att ca en tredjedel av alla samlevande par idag är ogifta. Som jag tidigare gett uttryck för är samboskap och äktenskap övervägande samlevnadsformer och torde därför erhålla jämbördigt skydd. Lagstiftaren måste därför säkra att en efterlevande sambos levnadsförhållanden inte drastiskt och oväntat försämras vid partners fränfalle. Argumentet som tidigare presenterats angående att en gemenskap i levnadsförhållanden torde medföra arvsrätt skulle i min

⁴⁸ Gabrielsson och Sydow 2010, s. 19-23.

⁴⁹ Gabrielsson och Sydow 2010, s. 104.

mening idag kunna användas för att motivera en arvsrätt för sambor. Den sociala samhörighet som vanligen föreligger mellan släktingar torde vara klart begränsad i förhållande till sambors sociala samhörighet med hänsyn till att sambor delar sin vardag och sina liv tillsammans.

En möjlighet att garantera efterlevande detta skydd är att tillerkänna sambor direkt arvsrätt, men detta är naturligtvis inte den enda möjliga lösningen. Civilrättsprofessorn Margareta Brattström har exempelvis påvisat att det finns många olika alternativ för att säkra efterlevande sambos skydd. Exempelvis skulle en bröstarvinge kunna ges möjligheten att avstå sitt arv vid testamente till förmån för efterlevande sambo och istället få rätt till efterarv. Denna rätt skulle även kunna utsträckas till sambors underåriga barn. Liknande regler gäller idag för särkullbarn till avliden gift förälder. Barnets förmyndare kan då med samtycke av överförmyndaren godkänna rätt till efterarv vid den andre makens död. Brattström hävdar att detta skulle vara en reglering av stort värde för att stärka sambors skydd, då många barn föds av föräldrar som lever i samboskap.⁵⁰

Ett annat alternativ är att laglotten avskaffas eller minskas. Vid ett avskaffande hade varken särkullbarn eller bröstarvingar haft möjlighet att jämka ett testamente mellan samborna p.g.a. att de önskade få sin laglott.⁵¹ Vidare hade det inneburit att den lagstadgade arvsordningen blivit dispositiv, då arvlåtaren genom ett testamente haft möjlighet att åsidosätta den arvsordning som följer av lag. Som tidigare framkommit upprättas testamente sällan mellan sambor, då det föreligger en omedvetenhet om att det behövs. Ett avskaffande ger därför inte ett i min mening fullt tillfredställande skydd.

Kvarstår laglotten skulle sambors gemensamma barn kunna jämföras med makars vid testamenten i enlighet med 7 kap. 3 § ÄB. Sambors gemensamma barn torde alltså få vänta på sitt arv till båda föräldrarna avlidit.

⁵⁰ Brattström 2013, s. 127; 3 kap. 9 § ÄB samt 15 kap. 6 § FB.

⁵¹ Brattström 2013, s. 127.

Ytterligare ett alternativ för att stärka det ekonomiska skyddet är att utvidga det grundskydd som återfinns i 18 § 2 st. SamboL. En utvidgning hade inneburit att det belopp som garanteras en sambo skulle omfatta mer än två prisbasbelopp.⁵² För att uppnå likhet mellan sambor och gifta hade fyra prisbasbelopp utgjort ett lämpligt skydd, då det är detta skydd som garanteras en make vid en partners frånfälle.⁵³ Även en efterarvsrätt för den först bortgångna sambons arvingar skulle kunna aktualiseras för att arvsrätten inte ska vara absolut för sambon. På så vis säkras en efterlevande sambos ekonomiska ställning, utan att den avlidne sambons arvingar förlorar sin arvsrätt.⁵⁴

Visserligen görs vid flertalet av ovanstående lösningar fortfarande skillnad på sambo- och äktenskapet, men detta är inte nödvändigtvis problematiskt. Det torde inte vara avgörande att samlevnadsformerna regleras identiskt. Istället anser jag att fokus borde ligga på att regleringarna korresponderar med varandra och ger ett någorlunda jämnt skydd. Jag upplever det således inte problematiskt att sambo- och äktenskapet betraktas olika. Problematiken ligger istället i den juridiska skillnad som föreligger p.g.a. lagstiftarens ålderdomliga och illa motiverade inställning. Samhället har förändrats och samboskapet är idag både en vanlig och accepterad samlevnadsform. Det faktum att lagstiftaren framhållit att skyddet är bristfälligt i vissa situationer påvisar att reformeringsbehov finns och att en ändring är nödvändig. Skyddet som tillkommer sambor måste således förstärkas, kanske med något av ovan anförda förslag. Det som möjligtvis skulle kunna tala emot att samboregleringen görs lika omfattande som för makar är att en del sambor troligtvis valt att inte ingå äktenskap då de inte önskar erhålla exempelvis arvsrätt efter varandra.

⁵² Brattström 2013, s. 127f.

⁵³ 3 kap. 1 § 2 st. ÄB.

⁵⁴ Brattström 2013, s. 128.

4 Faderskapsfastställelse

4.1 Historik

Erhållande av status som rättslig far innebär att det uppstår rättsverkningar mellan barn och far. Arvsrätt är exempelvis en sådan rättsverkning. Precis som idag har det även historiskt sett spelat en avgörande roll för det rättsliga faderskapet om föräldrarna var gifta eller ej.⁵⁵

Det kyrkliga inflytandet har påverkat denna utformning i stor utsträckning, vilket vi kan se tendenser till redan under 1200-talet. Utomäktenskapligt samlag ansågs högst förkastligt, varför barn som fötts utanför äktenskapet inte erhöll samma status som barn födda inom äktenskapet. Synsättet har sitt ursprung i kyrkans syn på makarnas trohetsplikt, samt äktenskapet som ett heligt sakrament. Utomäktenskapliga barn ansågs strida mot det lämpliga kristna beteendet, varför både föräldrar och barn skulle straffas härför.⁵⁶

I 1734 års lag fanns inga uttryckliga regler om faderskapsfastställelse. Möjligheten för utomäktenskapliga barn att få faderskapet fastställt i domstol samt faderskapspresumtionen utvecklades istället i praxis.⁵⁷ Barn födda under äktenskap, trolovning eller äktenskapslöfte klassificerades enligt 1734 års lag som äkta barn och presumerades således vara barn till moderns make.⁵⁸ Hade en man presumerats vara far var det mycket svårt att bryta denna presumtion. Exempelvis kunde det krävas att det saknades möjlighet att barnet kunde vara makens för att presumtionen skulle anses bruten.⁵⁹ Ogifta föräldrars barn klassificerades som oäkta. Endast modern erhöll status som rättslig förälder för dessa barn, vilket bl.a. innebar att oäkta barn endast tilldelades arvsrätt efter modern. Fulla rättsverkningar

⁵⁵ Singer 2000, s. 42 samt s. 125.

⁵⁶ LB III, s. 57.; Singer 2000, s. 57f.

⁵⁷ Lind 1975, s. 23.; Saldeen 2007, s. 211f.

⁵⁸ Singer 2000, s. 125.

⁵⁹ LB III, s. 200; Saldeen 2007, s. 211f.

kunde dock erhållas för oäkta barn och deras föräldrar, t.ex. om fadern erkände faderskapet varefter föräldrarna ingick äktenskap. Barnet omklassificerades därefter som äkta barn från tidpunkten för giftermålet.⁶⁰

Under tidigt 1900-tal kom både faderskapspresumtionen och bestämmelser om fastställande av faderskap för barn födda utom äktenskap att lagfästas.⁶¹ I och med lagen om barn utom äktenskap infördes barnavårdsmannainstitutionen. Ogifta gravida kvinnor tilldelades en barnavårdsman, vars uppgift var att utreda vem som var far och således även underhållsskyldig.⁶² 1974 upphävdes barnavårdsmannainstitutionen och uppgifterna överfördes till barnavårdsnämnden. 1982 övertog socialnämnden uppgiften att utreda faderskapet.⁶³ Även regler om faderskapserkännande (idag faderskapsbekräftelse) stadgades i lagen. Ett erkännande kunde exempelvis ske genom en muntlig framställelse inför en präst eller genom ett skriftligt underhållsbidragsavtal.⁶⁴ Bestämmelserna angående faderskapserkännande i 1917 års lagar inkorporerades i stort sett oförändrade i FB 1949.⁶⁵

Fram till slutet av 1960-talet lades ingen större vikt vid huruvida rättsligt och biologiskt faderskap överensstämde, men 1969 genomfördes en lagändring vilken innebar att det rättsliga faderskapet i största möjliga utsträckning skulle korrespondera med det biologiska faderskapet.⁶⁶ Reformen innebar även att alla barn erhöll samma rättigheter, då barn födda utom äktenskapet tilldelades arvsrätt efter båda föräldrarna.⁶⁷ De förmånligare bestämmelserna visade på att samboskapet blivit en accepterad samlevnadsform då lagstiftningen inte längre var utformad för att straffa

⁶⁰ Singer 2000, s. 125f.

⁶¹ Lag (1917:376) om barn utom äktenskap och lag (1917:377) om äktenskaplig börd; Saldeen 2004, s. 112 samt 127.

⁶² Saldeen 1996, s. 261.

⁶³ Saldeen 2004, s. 132.

⁶⁴ Saldeen 1996, s. 261f.

⁶⁵ Saldeen 2004, s. 129.

⁶⁶ Lind 1975, s. 27f. och 38f.

⁶⁷ Saldeen 2004, s. 130.

sambor och utomäktenskapliga barn. Snart efter reformen kom 1973 års sambolag, vilken var den första skyddslagstiftningen för sambor.

Då utomäktenskapliga barns ställning förbättrades, konstaterades på 1970-talet att det inte längre spelade någon större roll huruvida ett barn var fött inom eller utom äktenskapet. Istället framhölls det som viktigare att fastställa vem som faktiskt var den biologiska fadern till barnet. Faderskapspresumtionen torde i en klar majoritet ge ett resultat där det rättsliga faderskapet överensstämde med det biologiska, varför det ansågs lämpligt att faderskapspresumtionen även i fortsättningen skulle tillämpas för makar.⁶⁸

Vid 1976 års reform togs även termerna barn födda i äktenskap, respektive barn födda utom äktenskap bort ur lagstiftningen. Detta var från lagstiftarens sida ett försök till att få bort fördomar mot främst ogifta mödrar.⁶⁹ Det skulle dock kunna argumenteras för att den skillnad som idag görs vid faderskapsfastställandet för sambor och makar är av samma fördomsfulla karaktär vad gäller konception innan äktenskap. Lagstiftaren antyder genom detta att det torde ligga stor osäkerhet i samboförhållandens stabilitet och sambornas trohet gentemot varandra.

4.2 Gällande rätt

4.2.1 Makar

Samma rättsverkningar följer oavsett om ett barn är fött inom eller utom äktenskapet, men vad gäller fastställandet av faderskapet tillämpas olika regler.⁷⁰ För äktenskap föreligger en faderskapspresumtion⁷¹. Detta innebär att maken presumeras vara far till barnet.⁷² En presumtion kan i

⁶⁸ Prop. 1975/76:170, s. 132.

⁶⁹ Prop. 1975/76:170, s. 96f.; Bet. 1975/76:LU33, s. 73; Saldeen 2004, s. 117.

⁷⁰ Singer 2000, s. 126.

⁷¹ Även kallad Pater-est-regeln eller ”pater est quem nuptiae demonstrant”.

⁷² 1 kap. 1 § FB.

undantagsfall brytas, exempelvis om det framkommit att modern haft samlag med en annan man som potentiellt kan vara far.⁷³

4.2.2 Sambor

Vid samboskap antas inte mannen vara far till barnet, trots att han lever under äktenskapsliknande förhållanden tillsammans med barnets mor. För att mannen ska erhålla status som barnets far krävs att faderskapet fastställs genom bekräftelse eller dom.⁷⁴ En faderskapsbekräftelse sker skriftligen och bevitnas av två personer för att anses giltig och mannen juridiskt sett ska anses vara far till barnet.⁷⁵ Bestämmelserna är tvingande, varför potentiella föräldrar inte sinsemellan kan avtala om vem som ska anses vara barnets far och på så vis uppnå status som rättslig förälder.⁷⁶

Socialnämnden och barnets mor ska skriftligen godkänna faderskapsbekräftelsen. Socialnämnden får endast lämna ett godkännande om det kan antas att mannen är barnets biologiska far, då det är nämndens skyldighet att hjälpa till att utreda så det rättsliga faderskapet överensstämmer med det genetiska. På grund härav måste en utredning med tillfredställande säkerhet påvisa att mannen som är föremål för bekräftelsen är barnets far.⁷⁷ Om parterna är sambor görs en förenklad faderskapsutredning. Uppger båda att barnet är deras gemensamma och det inte framkommer information som ger anledning att ifrågasätta detta ska således mannen få bekräfta sitt faderskap.⁷⁸

⁷³ 1 kap. 2 § FB.

⁷⁴ 1 kap. 3 § FB.

⁷⁵ 1 kap. 4 § FB; Saldeen 2013, s. 71f.

⁷⁶ Saldeen 2012/13, lagkommentar 12, s. 415.

⁷⁷ 1 kap. 4 § FB; Socialstyrelsen 2005, s. 72.

⁷⁸ SOSFS 2011:2, s. 8.

4.2.3 Problematik

Det har uppskattats att det rättsliga och genetiska faderskapet slår fel i ca 8-10 procent av faderskapspresumtionerna.⁷⁹ Dessa uppgifter har emellertid inte full tillförlitlighet, då de troligtvis grundas på uppskattningar inom sjukvården då anledning funnits att undersöka släktskapet.⁸⁰ Den stora felmarginalen är problematisk ur hälsosynpunkt då det är viktigt för barnet att känna till sitt ursprung för självkänslan och identiteten, men även med hänsyn till forskning om genetiskt överförbara sjukdomar.⁸¹

4.3 Är lagstiftningen adekvat?

Precis som sambors avsaknad av arvsrätt är även faderskapsfastställelse aktuell i den politiska debatten. Främst föreslås i motionerna en möjlighet för sambor att fastställa faderskapet redan vid första kontakten med mödravårdscentralen och att en faderskapsutredning endast ska ske om det råder osäkerhet om faderskapet. Det har även föreslagits att faderskapspresumtionen ska utsträckas till att även omfatta sambor.⁸² Motionerna har dock inte vunnit något gehör. Nyligen föreslog exempelvis civilutskottet att 2013 års motioner skulle avslås, då utskottet inte var av annan åsikt än tidigare uttryckts och att dessa åsikter överensstämde med lagutskottets tidigare ställningstagande.⁸³ Lagutskottet har gett uttryck för åsikten att gällande rätt på ett tillfredställande vis säkerställer att den biologiska fadern fastställs som rättslig far. Utskottet har även framhållit att reglerna angående faderskapsfastställelse inte får utformas på vis som riskerar att barnets rätt till sitt biologiska ursprung åsidosätts.⁸⁴

⁷⁹ SOU 1983:42, s. 168.; Saldeen 2004, s. 139.

⁸⁰ Saldeen 1996, s. 258.

⁸¹ Saldeen 1996, s. 250f.

⁸² Se exempelvis motionerna 2001/02:L245, 2004/05:L223, 2005/06:L248, 2008/09:C381, 2012/13:C298, 2013/14:C291, 2013/14:C307 och 2013/14:C379.

⁸³ Bet. 2013/14:CU19, s. 10f.

⁸⁴ Bet. 2001/02:LU9, s. 8f.; Bet. 2005/06:LU9, s. 11.

Som ovan framlagts har barn samma rättsliga skydd oavsett om föräldrarna lever i sambo- eller äktenskap. Den fördel barn tidigare erhöll genom att presumeras vara barn till moderns make har således förlorat betydelse.⁸⁵ Detta medförde att det på 1970-talet diskuterades om faderskapspresumtionen skulle behållas. Lagutskottet framhöll att det var positivt med ett avskaffande då det skulle medföra likhet mellan gifta och ogifta föräldrar, samt att faderskapsmålen troligtvis skulle komma att minska. Dock talade bl.a. det faktum att maken i majoriteten av fallen var biologisk far emot ett slopande av presumtionen. Justitiedepartementet menade även att det av praktiska skäl var olämpligt med ett avskaffande, då faderskapspresumtionen skedde per automatik. Både departementet och utskottet framhöll även att ett avskaffande skulle innebära ett merarbete för myndigheterna, samt att makar med största sannolikhet skulle uppfatta ett förfarande där de behövde bekräfta faderskapet som kränkande. Departementet framhöll vidare att eftersom faderskapspresumtionen i majoriteten av fallen torde innebära ett materiellt riktigt resultat ansågs presumtionen fylla sin funktion. Ett avskaffande ansågs därför inte önskvärt.⁸⁶

Även civilrättsprofessorn Åke Saldeen har p.g.a. den höga felmarginal som presumtionen ger upphov till argumenterat för ett avskaffande av faderskapspresumtionen. Majoriteten av barn i Sverige föds på sjukhus, där konceptionstiden⁸⁷ beräknas. Sjukhuset har således möjlighet att upprätta en födelseanmälan där modern och hennes make bekräftar faderskapet. Anmälan skulle därefter skickas till skattemyndigheten för registrering. Om inget intygande skett från moderns sida, skulle ärendet överlätas till socialnämnden för en faderskapsutredning.⁸⁸

Det har även diskuterats att utsträcka faderskapspresumtionen till att omfatta samboförhållanden. Lagutskottet har dock inte funnit en sådan utvidgning

⁸⁵ DS Ju 1975:17, s. 106.

⁸⁶ Bet. 1975/76:LU33, s. 73.; DS Ju 1975:17, s. 106f.; Prop. 1975/76:170, s. 132.

⁸⁷ Den tid under vilken barnet kan ha blivit till.

⁸⁸ Saldeen 1996, s. 260f.; Saldeen 2004, s. 140f.; Saldeen 2007, s. 217.

lämplig, då utskottet är av åsikten att barnets bästa i dessa situationer kräver socialnämndens medverkande vid faderskapsfastställelsen. Då barnets bästa står i fokus får reglernas utformning inte riskera att barnets rättigheter åsidosätts, men nämndens medverkan får inte heller upplevas som integritetskränkande för parterna. Utskottet framhöll även att det saknas en tydlig definition för när ett samboförhållande förligger, varför en ordning med faderskapspresumtion vid sådana förhållanden kan ge upphov till praktiska problem. Vidare framhölls att sambor torde ingå äktenskap om de önskar erhålla samma rättigheter som gifta, då sambo- och äktenskap inte ska vara likvärdiga ordningar.⁸⁹ Ett argument som däremot talar för en utvidgning är att många sambor upplever förfarandet som diskriminerande.⁹⁰

I min mening finns överhängande skäl som talar för ett avskaffande.

Vid en utvidgad presumtion tas sikte på en social och inte en biologisk grund, då föräldrarnas samlevnadsform anses väga tyngre än samhällets kontrollmöjlighet.⁹¹ Som framkommit i förarbeten är det barnets rätt till det biologiska arvet som är betydelsefull.⁹² Den höga felmarginal vid faderskaps-presumtioner som tidigare presenterats talar därför mot att en utvidgning är ett lämpligt alternativ.

Däremot talar likvärdigheten mellan samboskap och äktenskap emot att åtskillnad görs vid fastställande av faderskap. Troligtvis är det oftast överflödigt att låta både sambor och gifta genomgå en faderskapsutredning, då samlevande par vanligtvis är övertygade om att barnet är deras gemensamma.⁹³ Genom en faderskapsbekräftelse får vi dock ett kontrollmoment vid fastställandet av faderskapet som sannolikt upplevs som mindre kränkande för parterna än en faderskapsutredning. Dessutom blir skyddet för barnets rätt till sitt ursprung tillgodosett i större mån om ett

⁸⁹ Bet. 1985/86:LU28 s. 8ff.; Bet. 1988/89:LU33 s. 33f.; Bet. 1990/91:LU13 s. 31f.; Bet. 1992/93:LU22 s. 38ff.

⁹⁰ Singer 2000, s. 192.

⁹¹ Singer 2000, s. 193.

⁹² Prop. 1975/76:170, s. 132.

⁹³ Socialstyrelsen 2014, s. 16f.

sådant kontrollmoment existerar även för gifta föräldrar. Saldeens förslag som tidigare presenterats skulle därför kunna utsträckas till att även gälla sambor. På så vis hade ett betryggande sätt att fastställa faderskapet erhållits, trots minimal inblandning från myndigheter.

Vetenskapens utveckling har bidragit till att bevismöjligheterna ökat, exempelvis genom möjligheten att blodgruppsbestämma individer och på så vis kunna utesluta en man som far.⁹⁴ Som ovan framhållits har barn rätt till sitt ursprung. Om blodundersökning genomförts vid alla födslar hade denna rätt kunnat garanteras i större mån. Detta är dock ingen lämplig ordning ur varken ekonomisk eller integritetssynpunkt. Den lösning som föreslås ovan tillgodoser emellertid troligtvis både föräldrarnas, barnets och lagstiftarens intressen. Även om ett biologiskt kontrollmoment inte erhålls, skapas ett moraliskt sådant.

⁹⁴ Prop. 1949:93, sid. 87.

5 Avslutande kommentarer

5.1 Samlevnadsformens betydelse

Det kan efter utredningen konstateras att de juridiska skillnaderna mellan sambo- och äktenskap alltid existerat och att kyrkan haft stort inflytande över moralbildningen och dessa regleringars utformning. Som framkommit ovan kan det argumenteras för att det finns många brister i gällande rätt rörande sambors skydd och den rättsliga ojämlikheten med makar. Motiveringarna som ligger till grund för dessa skillnader är i min mening bristfälliga. Exempelvis har det konstaterats att samboskapet inte ska ha samma dignitet som äktenskapet, men utan att lagstiftaren utvecklat varför denna skillnad ska åtgöras. Det är även anmärkningsvärt att sambor inte anses lika skyddsvärda som makar, trots samboskapets utbredning och skyddsbehov. Visserligen skulle det kunna argumenteras att samboskapet oftast är ett förstadium till äktenskapet och att samma skydd därför inte är behövligt. Majoriteten av alla barn föds dock utom äktenskapet och dödsfall kan inträffa plötsligt och få förödande konsekvenser för efterlevande sambo. Jag anser därför att ett likvärdigt skydd är motiverat.

Vidare har lagstiftaren gett uttryck för att lagstiftningen inte är fullt tillfredställande, men att dagens ordning ändå är mer adekvat än övriga alternativ som finns att tillgå. Det har alltså valts en lösning som ger ett mindre omfattande skydd än vad som egentligen konstaterats adekvat, då det inte ansetts lämpligt att samboskapet erhåller likvärdig status med äktenskapet. Argumenten härför torde grunda sig i kyrkans makt och inflytande över moralbildning och att äktenskapet på grund härav länge ansågs vara den enda acceptabla samlevnadsformen. Det var först under mittersta delen av 1900-talet som utomäktenskapliga förbindelser, och således samboskapet, vann någorlunda acceptans.

Som påvisats ovan har lagstiftningen angående både arvsrätt och faderskapsfastställelse varit långsamt föränderlig över tiden. Lagstiftningen har därför inte förändrats i samma takt som samhället och normer ändrats. Förhoppningsvis är det således bara en tidsfråga innan samboregleringen kommer bearbetas till en mer adekvat lagstiftning. En lagändring är troligtvis oundviklig i framtiden, då lagstiftningen måste anpassas till det samhälle där den äger tillämpning för att kunna nå acceptans.

Det är vidare intressant att Sverige som sekulariserat land fortfarande påverkas av dåtidens kyrka och dess inflytande i lagstiftningssammanhang. Fördomar mot samboskapet torde i dagens samhälle vara väldigt sällsynt. Argument angående varför sambor inte ska erhålla ett mer ändamålsenligt skydd förlorar således alltmer betydelse. I början av 1900-talet fördömdes utomäktenskapliga förbindelser, och således även samboskapet, genom att lagstiftaren exempelvis gav barn som tillkom på detta sätt ett sämre skydd och straffade på så vis både föräldrar och barn. Incitamenten för att erbjuda sämre skydd för att fördöma förbindelser har således helt förlorat i betydelse. Det är därför min åsikt att det inte längre existerar några värdefulla argument som är kompatibla med dagens samhälle för att åtgöra skillnader i det skydd som erbjuds.

5.2 Arvsrätt

Lagstiftaren har uppmärksammat att frånvaron av arvsrätt för sambor kan ge upphov till problem och vid längre förhållanden te sig orimlig. Dock har framhållits att samborna nästintill kan ge varandra samma skydd som makar åtnjuter genom att upprätta ett testamente. Som poängterats ovan är skyddet som testamente erbjuder bristfälligt i förhållande till sambors skyddsbehov, då både gemensamma och särkullbarn har möjlighet att utfå sitt arv direkt trots testamente. Testamentsordningen erbjuder således inte ett fullt tillfredställande skydd för sambor med barn.

Det finns många möjliga lösningar för detta problem. Vilken av dessa som i praktiken skulle erbjuda det mest ändamålsenliga skyddet är omöjligt att avgöra utan en större utredning, men klart är att alla föreslagna lösningar inneburit ett för sambor mer fördelaktigt skydd. För att utforma ett likvärdigt skydd är det min åsikt att en direkt arvsrätt av samma karaktär som för makar tillkommer sambor, möjligtvis i förening med att denna arvsrätt görs möjlig att avstå som ovan föreslagits.

Som ovan poängterats finns det högst sannolikt sambor som inte önskar ärva varandra av olika anledningar. Denna problematik skulle kunna lösas genom att rätten görs dispositiv. Huvudregeln skulle således kunna vara att likvärdigt skydd erbjöds både makar och sambor, men att det fanns en möjlighet att gemensamt avstå rättigheter som tillkommer genom lag. Ett dokument skulle då kunna upprättas och fungera som ett omvänt testamente där paret istället avsäger sig arvsrätten.

5.3 Faderskapsfastställelse

Vad gäller skillnaderna vid fastställande av faderskap tycks argumenten främst vara av ekonomisk karaktär då ett avskaffande av faderskapspresumtionen skulle innebära merarbete för myndigheterna. Vidare ansågs det vara kränkande för makar att behöva bekräfta maken som barnets far. Jag menar dock att faderskapspresumtionens slopande är nödvändigt med hänsyn till den höga felmarginal denna ger upphov till. Hade ordningen utformats så sammanboende och gifta föräldrar endast skulle bekräfta faderskapet utan att en efterföljande faderskapsutredning behövt genomföras, hade åtminstone argumentet om myndigheters merarbete fallit bort.

Vidare är det intressant att lagstiftaren anser att det skulle upplevas som kränkande för gifta par att behöva bekräfta faderskapet, men inte för sammanboende föräldrar. Om ordningen utformats som ovan föreslagits

skulle det mest kränkande och upprörande momentet ur förfarandet försvinna, då det troligtvis är utfrågningen om ens sexuella förbindelser och konceptionstillfälle som upplevs som stötande. Det är således ett litet ingrepp i föräldrarnas privata sfär att låta dem signera ett dokument där faderskapet intygas, med hänsyn till att det borde ligga i deras intresse att barnets korrekta ursprung blir klarlagt.

Käll- och litteraturförteckning

Källor

Offentligt tryck

Betänkanden

Lagberedningen (1913). *Lagberedningens förslag till revision av giftermålsbalken och vissa delar av ärvdabalken. 1, Förslag till lag om äktenskaps ingående och upplösning m.m..* Stockholm. (Cit: LB I).

Lagberedningen (1915). *Lagberedningens förslag till revision av giftermålsbalken och vissa delar av ärvdabalken. 3, Förslag till lag om barn utom äktenskap m.m..* Stockholm (Cit: LB III).

Bet. 1973:LU20	Lagutskottets betänkande i anledning av kungl. Maj:ts proposition 1973:32 med förslag till ändring i giftermålsbalken m.m., jämte motioner.
Bet. 1975/76:LU33	Lagutskottets betänkande med anledning av propositionen 1975/76:170 om ändring i föräldrabalken, m.m. (faderskap och vårdnad) samt del av propositionen 1975/76:153 jämte motioner.
Bet. 1985/86:LU28	Om vissa faderskapsfrågor m.m.
Bet. 1986/87:LU18	Om äktenskapsbalk m.m: (prop. 1986/87:1).
Bet. 1988/89:LU33	Vårdnad om barn m.m.
Bet. 1990/91:LU13	Vårdnad och umgänge.
Bet. 1992/93:LU22	Olovliga bortföranden av barn samt vårdnad och umgänge m.m.
Bet. 1997/98:LU10	Vissa familjerättsliga frågor.
Bet. 2000/01:LU13	Äktenskap, partnerskap och samboende.
Bet. 2001/02:LU9	Faderskap, vårdnad och umgänge, m.m.
Bet. 2005/06:LU9	Förmyndarskap och föräldraskap.

Bet. 2008/09:CU15	Arvsrättsliga frågor.
Bet. 2010/11:CU18	Familjerättsliga frågor.
Bet. 2011/12:CU16	Familjerätt.
Bet. 2013/14:CU19	Familjerätt.

Departementsserien

Ds Ju 1975:17	Faderskap och vårnad: PM med förslag till ändrade faderskaps- och vårdnadsregler m.m.
---------------	--

Motioner

Motion 2001/02:L245	Faderskap.
Motion 2004/05:L223	Fastställande av faderskap.
Motion 2005/06:L244	Sambolagen.
Motion 2005/06:L248	Fastställande av faderskap.
Motion 2006/07:C218	Sambors arvsrätt.
Motion 2008/09:C289	Förändrad sambolag.
Motion 2008/09:C381	Faderskap.
Motion 2011/12:C203	Arvsrätt i sambolagstiftningen.
Motion 2011/12:C330	Sambors arvsrätt.
Motion 2012/13:C298	Presumptionsregel för faderskap.
Motion 2013/14:C291	Föräldraskap.
Motion 2013/14:C307	Bekräftelse av faderskap för ogifta par.
Motion 2013/14:C379	Fastställande av faderskap.

Propositioner

Prop. 1920:15	Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen med förslag till ny giftermålsbalk m.m.
Prop. 1928:17	Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen med förslag till lag om arv m.m.
Prop. 1949:93	Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen med förslag till föräldrabalk, m.m.
Prop. 1975/76:170	Regeringens proposition om ändring i föräldrabalken, m.m.

Prop. 1986/87:1	Regeringens proposition om äktenskapsbalk m.m.
Prop. 2002/03:80	Ny sambolag.

Statens offentliga utredningar

SOU 1925:43	Lagberedningens förslag till revision av ärvdabalken.
SOU 1936:59	Betänkande i sexualfrågan.
SOU 1978:55	Att sambo och gifta sig.
SOU 1981:85	Äktenskapsbalk.
SOU 1983:42	Barn genom insemination.
SOU 1999:104	Nya samboregler.

Svensk författningssamling

Lag (1917:376) om barn utom äktenskap.
 Lag (1917:377) om äktenskaplig börd.
 Giftermålsbalk (1920:405).
 Föräldrabalk (1949:381).
 Ärvdabalk (1958:634).
 Lag (1973:651) om ogifta samboendes gemensamma bostad.
 Äktenskapsbalk (1987:230).
 Lag (1987:232) om sambors gemensamma hem.
 Sambolag (2003:376).

Övrigt

Att fastställa faderskap. (2005). Stockholm: Socialstyrelsen. (Cit: Socialstyrelsen 2005).

SOSFS 2011:2. *Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd om socialnämndens utredning och fastställande av faderskap.* (Cit: SOSFS 2011:2).

Familjerätt år 2013. (2014) Sveriges officiella statistik. Socialstyrelsen, Stockholm. (Cit: Socialstyrelsen 2014).

Litteratur

Agell, Anders & Brattström, Margareta (2011). *Äktenskap, samboende, partnerskap*. 5 uppl. Uppsala: Iustus. (Cit: Agell och Brattström 2011).

Brattström, Margareta (2013). Balansen mellan efterlevande makes rätt och den först avlidna makens arvingar. Arvsrätt för sambor? – Ett svenskt perspektiv. I: *Utviklingen i nordisk arverett - tegn i tiden: Nordisk arverettskonferanse 24. oktober 2012*. (2013). S. 117-128. København: Nordiska ministerrådet. (Cit: Brattström 2013).

Brattström, Margareta & Singer, Anna (2011). *Rätt arv: fördelning av kvarlåtenskap*. 3 uppl. Uppsala: Iustus. (Cit: Brattström och Singer 2011).

Eriksson, Anders (2014). *Den nya familjerätten: Makars och sambors egendomsförhållanden, bodelning och arv*. 10 uppl. Stockholm: Nordstedts juridik. (Cit: Eriksson 2014).

Gabrielsson, Eva & Sydow, Gunnar von (2010). *Sambo: ensammare än du tror*. Stockholm: Blue (Cit: Gabrielsson och Sydow 2010).

Inger, Göran (2011). *Svensk rättshistoria*, 5 uppl. Malmö: Liber. (Cit: Inger 2011).

Korpiola, Mia (2004). *Between betrothal and bedding: the making of marriage in Sweden, ca. 1200-1610*. Diss. Helsinki: Helsingin yliopisto, 2004 (Cit: Korpiola 2004).

Lind, Johan (1975). *Faderskap och arvsrätt*. 2. uppl. Stockholm: Norstedt. (Cit: Lind 1975).

Matović, Margareta R. (1984). *Stockholmsäktenskap: familjebildning och partnerval i Stockholm 1850-1890*. Diss. Stockholm : Univ. (Cit: Matović 1984).

Melby, Kari (2006). *Inte ett ord om kärlek: äktenskap och politik i Norden ca 1850-1930*. Göteborg: Makadam i samarbete med Centrum för Danmarksstudier vid Lunds universitet (Cit: Melby 2006).

Saldeen, Åke (1996). Barnets rätt till sitt ursprung. I: *Rättsvetenskapliga studier tillägnade Carl Hemström av professorskolleger i Uppsala / [redaktör: Nils Jareborg]*. S. 249-273. Uppsala: Iustus (Cit: Saldeen 1996).

Saldeen, Åke (2004). Faderskapsfrågan i svensk rättsutveckling efter 1734 års lag. I: *Några skrifter*. S. 111-150. Uppsala: Iustus. (Cit: Saldeen 2004).

Saldeen, Åke (2007). Faderskap – moderskap – föräldraskap. *Eftersyn och eftertanke*. [redaktör: Petter Asp]. S. 211-246. Uppsala: Iustus. (Cit: Saldeen 2007).

Saldeen, Åke (2012). *Karnov: svensk lagsamling med kommentarer 1*. 17 uppl. Karnov 2012/13. Lagkommentar till föräldrabalk (SFS 1949:381). Stockholm: Karnov Group. (Cit: Saldeen 2012/13, lagkommentar).

Saldeen, Åke (2013). *Barn- och föräldrarätt*. 7 uppl. Uppsala: Iustus. (Cit: Saldeen 2013).

Singer, Anna (2000). *Föräldraskap i rättslig belysning*. Diss. Uppsala: Univ. (Cit: Singer 2000).

Singer, Anna (2013). Utvecklingen i svensk arvsrätt 1950-2010 i: *Samfunnsutvikling og arverettslige utfordringer*. [redaktör: Thomas Eeg]. S. 121-132. Oslo: Cappelen Damm (Cit: Singer 2013).

Sörgjerd, Caroline (2011). Äktenskapets roll i det föränderliga svenska samhället: 1734-2011. I: *Rätten och rättsfamiljer i ett föränderligt samhälle – rättshistoriskt och komparativt: vänbok till Rolf Nygren*. [redaktörer: Maarit Jänterä Jareborg & Mats Kumlien]. S. 185-205. Uppsala: Iustus. (Cit: Sörgjerd 2011a).

Sörgjerd, Caroline (2011). *Reconstructing marriage in a changing legal and societal landscape: challenges of new cohabitation models in Sweden*. Diss. Uppsala: Uppsala universitet, 2011. (Cit: Sörgjerd 2011b).

Trolle Önnerfors, Elsa (2013). Jorden, släkten och rätten: om den roll de jordägande gruppernas intressen har spelat för utvecklingen av den svenska arvsrätten. I: *Samfunnsutvikling og arverettslige utfordringer*. [Redaktör: Thomas Eeg]. S. 169-192. Oslo: Cappelen Danm, 2013. (Cit: Trolle Önnerfors 2013).

Elektroniska källor

Sveriges Radio P1, programmet ”Släktband”, intervju med historikern Margareta Matović, författare till boken Stockholmsäktenskap, 4/2 2008. (Cit: Radiointervju med Margareta Matović)

Tillgänglig på internet;

<http://sverigesradio.se/sida/avsnitt/91170?programid=2068&playepisode=91170> (senast besökt 21 maj 2014).